

Nr. 1 2007 • 48. årgang • kr 50,-

Tidsskrift for aktuelle språkspørsmål

SPRÅKLIG SAMLING

**Litteratur-
prisen til Kyrre
Andreassen**

• **Historikk omkring Språkrådet og nor-
meringsarbeidet • Språket i Aftenposten
anno 2007**

Østlandsdialekter på vei inn i varmen

Så ser det endelig ut til at dialektbølga har tatt veien til det sentrale Østlandet også. Østlandsdialektene har aldri hatt særlig glede av dialektromantikk og dialektfrigjøring, men slitt med fordommer som ikke har ramma f.eks. «klingende» telemarksdialekt eller nordnorske dialekter. Grunnene til det er vel mange og komplekse, men det virker som det begynner å gå opp for ganske mange at østlandsdialekter er dialekter gode som noen, og ikke «feil» eller «dårlige», som mange i fullt alvor har ment.

Noe av det mest oppsiktsvekkende, i den grad dialektbruk er oppsiktsvekkende nå, er bruken av dialekt – inkludert østlandsdialekt – i filmer og TV-program for barn. For østlandske skuespillere og programledere virker det som det har blitt regelen, heller enn unntaket, å bruke dialekt. Også i større barnefilmer, særlig animerte, er det ikke uvanlig at sentrale rollefigurer bruker østlandsdialekter i helt utmarkert tale, med jamvektsformer, i-partisipper, trykk på første stavelse og alt annet som hører med. Dokkeserien «Gjengen på taket», som har gått i Barne-TV, gjennomførte konsekvent fredrikstaddialekt i dubbinga, helt uten det «enfoldige» kolorittet som mange dessverre har vært med på å gi østfoldmålet tidligere. Tradisjonelt riksmål er helt fraværende, og konservativt bokmål ser ut til å ha blitt forvist til strenge lærerinner, fine fruer og andre kærterte roller, men det spørs vel hvor lenge det kommer til å ha noen gjenkjennelseeffekt hos barn. Det er også interessant å se at dialektbruken er proporsjonal med kvaliteten på produktet. I påkosta filmer og NRK-produserte barneprogram er det ganske høy sannsynlighet for å høre dialekter, mens masseproduserte tegnefilmer på TV3 nesten utelukkende bruker et pregløst og konservativt bokmål.

Den samme trenden finner vi i den andre enden av prestisjeskalaen. Statssekretær Raymond Johansen vakler kanskje noe, men bruker ofte ei østlandsdialekt som før ville vært utenkelig i den rolla han har. Det vil si, det er kanskje heller snakk om en form for slepen «samøstlandsk» som er så godt som identisk med radikalt bokmål hva gjelder formverket. Dette er også en talemålsvariant som for alvor holder på å trenge inn i den språklig ganske konservative nyhetsdivisjonen i NRK, som fortsatt holder på reglene om talemålsnormering i en del situasjoner.

Det flott i seg sjøl at radikalt bokmål får større utbredelse, men vi ser gjerne at klingende østlandsdialekt også blir tatt mer i bruk. Med den farta utviklinga har, blir det kanskje ikke så lenge til vi får oppleve både toppolitikere og tunge «medieprofiler» som snakker oslomål eller vikkværsk. Et par-tre år?

Styret i LSS 2006-2007

Vanja Røkkum Jahnsen, leder
 Arne Torp, nestleder
 Thomas Hoel, sekretær
 André Stryger, kasserer
 Elsa Kristiansen, styremedlem
 Hans-Christian Holm, styremedlem
 Ivar Hundvin, varamedlem
 Pål Styrk Hansen, varamedlem
 Eric Papazian, varamedlem
 Ellen Skolseg, varamedlem

SPRÅKLIG SAMLING

ISSN 0333-0362

Utgitt av Landslaget for språklig samling
 Organisasjonsnummer 886 343 922

Ansvarlig redaktør: Hans-Christian Holm
 E-post: redaksjon@sprakligsamling.no
 (redaksjon@sprakligsamling.no)
 Leiar: Vanja Røkkum Jahnsen
 E-post: vanja.r.jahnsen@optonet.no

Nettsted: www.sprakligsamling.no

Adressa til laget og bladet:
 Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo
 Kontonummer 0532 1078666

Bladpengar: kr 150,-
 Medlemspengar (inkluderer bladpengar): kr 250,-
 per år
 for skoleelevar og studentar
 kr 125,- per år

E-post-adresse for spørsmål om abonnement og medlemskap: kasserer@sprakligsamling.no

Litteraturprisen til Kyrre Andreassen

PRESSEMELDING

Språklig samlings litteraturpris for 2006 er tildelt KYRRE ANDREASSEN.

Prisen går hvert år til en forfatter/skribent som bruker et folkelig, radikalt bokmål, og prispengene er renter av Tomas Refsdals litteraturfond, i år 25.000 kroner. Prisoverrøkkelsen fant sted i januar 2007.

Prisjuryen har bestått av stipendiat Hege Hellum, Oslo, professor Arild Linneberg, Bergen, og lektor Pål Styrk Hansen, Bærum.

Kyrre Andreassen er født i 1971 og debuterte i 1997 med novellesamlinga *Det er her du har venna dine*. Så fulgte romanen *Barringer* i 1999 og dramaet *Polar* i 2001. Årets roman heter *Svendsens Catering* og har fått svært gode anmeldelser.

Prisvinner, bok og blomst

PÅL STYRK HANSEN:

Tale til Kyrre Andreassen

30. januar 2007

Vi er glad for å være her, første gang for meg på Gyldendal etter mer enn 20 år med Språklig samlings litteraturpris. Jeg skal hilse fra de to andre jurymedlemmene og si at de gleder seg til neste bok.

Det er jo flere enn oss tre i juryen, Gyldendal forlag og Bragepris-komiteen som har sett kvaliteten i Kyrre Andreassens bøker. Men kanskje ikke mange nok. Vi skumleser som vanlig etter folk som skriver radikalt bokmål, men det er liksom ikke nok – vi må se på helheten, på det litterære – på åssen språket bærer fram det vi er ute etter. Og når jeg tok til å nærlese dine bøker, jeg tok dem kronologisk, blei jeg mer og mer begeistra.

Du sa på telefonen at det nettopp var språket som var greia di. Jeg veit ikke om jeg er bare enig. Vel har vi lagt vekt på *åssen* du har gjort det – telt a-former, ikke sant – men vel så mye har lesinga fanga oss følelsmessig og fått oss til å humre over freske formuleringer, glede oss

over jeg-personenes frimodige betraktninger og framfor alt lidd under Johannes Svendsens bristende sjølbilde og stadige, lite overbevisende comeback på familiefrenten. Noen ganger har det gjort direkte vondt å være så nær den samme Svendsens sjalu hjerte. Han er i all sin egoistiske ufyselighet skildra med en sånn kjærlyghet at bare portrettet av Narvestad kan by på noe i nærheten.

Og hva er det som får Johannes på sporet igjen? Jo, nærværet av en hjelpegutt på grillen, hyra inn for en fattig tusing, en ung forfatter som heter Andreassen, som blir så sliten av å gjøre et ordentlig støkke svart arbeid at han sovner i bilen på vei hjem, mens dattera til Johannes slenger føttene opp på dashbordet og han ser at hun krøller tærne i sandalene av glede, med hodet på skuldra hans. Det er fikst, det er morsomt og det er rørende vakkert.

Men det er mer, det kan for eksempel være enkelt, harmdirrende og veldig skarpt iaktatt, som i scenen på sosialkuratorens kontor der Johannes innser at spillet

ikke foregår på Strømsgodsets banehalvdel i det hele tatt. Han blir sittende og betrakte henda sine:

Lina nikka.

«Er du enig, Johannes?» sa sosionomen, og det var jo ikke mulig å være uenig i det. Jeg veit ikke hva Lina venta seg av magiske råd fra den dama. Det er jo begrensa hva en vilt fremmed kan hoste opp av hokus pokus etter å ha sett på henda våre i tre kvarter. At hun oppfordra oss til å tilbringe mer tid sammen, bare vi to, var strengt tatt noe jeg hadde grubla meg fram til for lenge siden. Lina kom seint hjem fra jobben hver eneste dag. Det var jeg som tok meg av ungene. Hun bare deisa ned på sofaen etter middagen og dorma. Det var meg Helle konsulterte om matteleksene. Og det var jeg som bada Kristian og pussa tenna hans og pysja han i seng og leste om Mummitrollet og Molly og Ludde og Pingu og Karius og Baktus og hva de nå heter alle sammen.

«Føler du den nye jobben til Lina som en trussel?» sa sosionomen.

«Hæ?»

«Er jobben til Lina en trussel for deg? Jeg tenker på deg og firmaet ditt. Følte du det som et nederlag for deg som mann da Lina måtte begynne å jobbe for å forsørge familien?»

Hun vrei og vregte på alt. Det var ingen som hadde sagt noe om at Lina måtte forsørge familien. Nederlag for deg som mann. Det var henda mine. Hun hadde stirra på de knytta henda mine. Hun trudde vel at jeg kunne fare opp når som helst. Jeg åpna nevene og sprikte med fingra. De virka så snille, henda mine. Den stubbete pekefingeren på venstrehånda, fingertuppen filetert vekk da jeg dehydrert og skjelven av lavt blodsukker skulle skjære opp en indrefilet under et strandparty for flere år siden. Brannsåra på håndbaken. De ru knokene. Sosionomen stirra på henda mine med periskopøya sine, studerte de små kutta, sørgerendene etter marinaden, de butte negla, og det virka som om hun smilte til meg, men hun møtte jo ikke blikket mitt, så hun smilte for seg sjøl fordi hun allerede hadde gjort seg opp en mening om hva slags type jeg var. En gretten og taus jævel som hissa seg opp for hver minste ting, som forsura tilværelsen for både unger og kone. Men hun visste ingenting. Hun gadd ikke høre på det jeg hadde å si, så bare på henda mine og konkluderte med at jeg var sånn og sånn og baserte teoriene sine på noe hvem som helst kunne lest seg til i et dameblad. Hun holdt med Lina. Et nederlag for deg som mann, hæ?

«Det blir vel litt for enkelt,» sa jeg. «Det der er jo en klisjé.»

Og jeg sa mye mer, jeg nevnte til og med at jeg hadde merka at hele virksomheten hennes gikk ut på å psykologisere henda til folk.

«Har du marinert kjøtt noen gang?» sa jeg, og jeg passa på å smile mens jeg snakka. Sosionomen trudde at jeg satt der og jovialspøkte, at vi endelig var i ferd med å finne

tonen, men da jeg var ferdig og hun fikk noen sekunder til å fordøye alt sammen, var det åpenbart at det seiv inn over henne at jeg hadde kommet med sannheten. Hun skjønte at jeg hadde gjennomskua henne. Hun forsøkte å smile. Nå var det henda hennes som baksa rundt som forvirra gnagere.

Det er ei sammenlikning som sitter; jeg blir på parti med mannsverstingen Johannes. Og, jo, jeg er nok enig i at språket er di greie, Kyrre. Jeg kunne tatt fram mange andre, like betagende eksempler, scener mellom far og sønn, far og datter, eller bare mannen, barnslig kalkulerende, umodent fornærma, i pinlig sjølmedlidende sjølforsvar. Men til slutt så bønn ærlig og rørende hjelpeløs at det tar skikkelig fatt i leseren – sånn skal ei god bok være!

Og for dette får du blomster fra juryen.

Og tidligere leder i laget og herværende styremedlem Pål Styrk Hansen skal nå si noen ord om laget og prisen, før han på styrets vegne overrekker sjekken.

Jeg har vært med i LSS i snart 25 år, men jeg har aldri lurt på hvorfor. Da juryen i 1985 insisterte på å gi prisen til Einar Økland, trass i at han skreiv nynorsk, blei det litt oppvask i etterkant – dette er en radikal bokmålspris. Og så ville styret ha inn en representant i juryen, og det blei meg, og etter det har jeg delt ut noe sånt som 500.000 kroner. Og det har vært en fryd både å konstatere og utbasunere det faktum at det radikale bokmålet, det er i bruk, det er i fin form, om enn fortsatt i litt trangere kår enn sitt «moderate» motstykke. Mektige krefter i både forlag (unnskyld) og presse har jo fortsatt midler (de er både bemidlet og har maktmidler!) til å drive språkpolitikk. Men språkstriden i tradisjonell form er jo død, og vunnet, som Lars Roar Langslet har slått fast i bokform, av riksmålsrørsla. Bortsett fra at verken Aftenposten-journalister eller forlagskonsulenter lenger kan skrive riksmål, enn si bekjenner seg til noen side i noen strid.

Men den gangen det var åpen strid, var denne prisen ei viktig markering og et viktig handslag til dem som skreiv et folkelig, radikalt bokmål. Vi hadde vel ikke så store deler av kultureliten på vår side, og det vakte ei viss undring hos enkelte at Halldis Moren Vesaas var mangeårig medlem av prisjuryen vår og en trufast bidragsyter når vi hadde prisoverrekkelser, som denne. Det er blitt ei lang, lang rekke med celebriteter på lista etter hvert, den lista som ligger der borte, og som du nå topper, Kyrre.

Gratulerer med prisen!

Kyrre Andreassen mottar prisen fra Pål Styrk Hansen, som her med det i dobbelt forstand gir norsk språk- og litteraturhistorie et nytt ansikt, og setter riksmålstradisjonen helt i skyggen.

KYRRE ANDREASSEN:

Utdrag fra *Svendens Catering*

Og hadde det vært opp til meg, skulle vi aldri ha slengt oss med på den kunstutflukten til Oslo. Jeg brøy meg mindre om å se ei utstilling av filleryer, middag kunne vi lage hjemme, og jeg syntes det var nok sosialt liv etter- som catering-trafikken tross alt hadde begynt å rulle igjen med en dåp, en firmafest og et sølvbryllup. Det holdt for meg, og sant å si trur jeg heller ikke Lina hadde så stor interesse av å se filleryene til Karin, men ettersom Karin var en av de tidligere sjefene hennes, lata hun som om hun hadde et sterkt ønske om å se utstillinga.

Lina sa at turen var en fin mulighet for oss til å være sammen, i tråd med det sosionomen anbefalte. Men jeg syntes vi kunne gjort noe bare vi to i stedet. Vi kunne latt Helle passe Kristian og tatt oss fri fra alle de andre. Sosionomen sa da ikke noe om at det ville være forfriskende for ekteskapet å dra på kunsttur med en gjeng mennesker du egentlig ikke hæler.

Vi skulle kjøre buss til Oslo, innleid for anledninga. Lina sa vi måtte kle oss opp, og jeg tenkte faktisk at jeg skulle fjonge meg til i den nye dressen, men den var totalt skrukkete etter turen på byen. Jeg krøyp inn i den

femten år gamle blådressen i stedet, og da Lina oppdaga at jeg hadde en flekk på dressbuksa, noe klin fra 17. mai, begynte hun nesten å grine. Pupillene vaka i øya hennes og haka hennes skrukka seg. Og det virka så stusslig, så lite å grine for, en dress, hun grein fordi jeg ikke var presentabel for venna hennes.

«Knepp igjen jakka i det minste,» sa hun og spytta på fingeren og gnei spyttet mot flekken, rett ved gylfen. Jeg pressa knappene gjennom høla på faenskapen. Jakka kramma over skuldrene og var snau på erma, og fronten subba ovafor flekken.

«Jeg kan vel bare ta ei olabukse,» sa jeg. «Dressjakke og olabukse, det er sånn folk går nå, det er stilig, det.»

«Den er dobbeltspent,» sa hun.

«Veit jeg vel.»

«Det er bedre sånn.»

Hun tok tak i skulderputene mine og trakk dem utover. Og det var sikkert sant at det var bedre sånn, for da vi endelig var inne på bussen, så vi jo at hele gjengen hadde stasa seg opp med kjoler og dresser og høye hæler og lakksko og noen gamlinger hadde til og med hatter. Det

var skvetne blikk og roser i kinna på dem også. Jaså ja. Du tar deg en tur til hovedstaden, ja. De trakk litt i bukselåra, stakk en finger bakom slipsknuten. Jeg bare nikka og sa ja og ha og dumpa ned ved sida av Lina. Bussjåføren trona i førersetet, olabukse og tømmerhoggerskjorte, han ratta oss ut på motorveien med treskoen på gasspedalen.

Karin hadde ikke stilt ut noen andre steder enn inne på venterommet til en nedlagt jernbanestasjon tidligere. Det var vel derfor hun hadde prøvd å engasjere en gjeng supportere til åpninga av utstillinga. Jeg tok et kjapt overblikk, det var kollegaer av Lina fra Fylkeskommunen der, noen formingslærere fra skolen til Helle og et par jeg ikke kjente, antakelig noen kulturelle personer. Og Åge Ovesen var der med kona si. Sjølveste journalisten. Notatblokk og penn i brystlomma på dressjakka. Karin hadde invitert rått og røte.

«Hva gjør den kødden her?» sa jeg.

«Ikke bry deg om han,» sa Lina. «Han skal vel skrive om utstillinga.»

Jeg brøy meg ikke om han, ikke engang da han ga seg til å glane på meg. Etter at Lina hadde havna i blokka til Fylkeskommunen, blei vi oppdatert på det vanlige sladderet. Derfor smilte jeg da Ovesen snudde slesketrynet sitt i min retning på turen innover. Hver gang han hadde sett meg etter skriviene sine, hadde øya hans sagt «jaså, er det Svendsen, en finger i ræva og en i sausen», og jeg prøvde å se tilbake på han og få øya mine til å si «jaså, du har med deg den tvilsomme kjerringa di».

Ovesen trakk blikket til seg. Han så ut som de fleste andre journalistene jeg veit om. Velfødd, briller, bedrevitermine. Munnen hans var liten, den ligna et arr. Dressen hans var altfor stor. Og så den irriterende hestehalen.

Lina var den eneste med klasse av alle damene. Hun hadde på seg en svart kjole som klamra seg til kurvene, hadde pudra seg glatt i kinna og leppene var mørkerøde.

Jeg så at de andre damene misunte henne det lange, tjukke håret. De stirra på utringninga og de slanke, stramme legga hennes, og jeg tenkte igjen på åssen det kunne vært om vi hadde dratt et sted bare vi to. Jeg kunne godt blitt med på ei utstilling hvis det var det hun virkelig ønska. Jeg prøvde å se oss for meg i hiacen på motorveien og i byen. Jeg ville ha gassa på de strake slettene og kjørt rolig i bygatene. Lina ville ha dratt ut strikken som samla håret og lent seg tilbake i setet med den ene foten hvilende på dashbordet. Vi kunne hørt på en av Kim Larsen-kassetene. Etter en stund ville hun lagt hånda

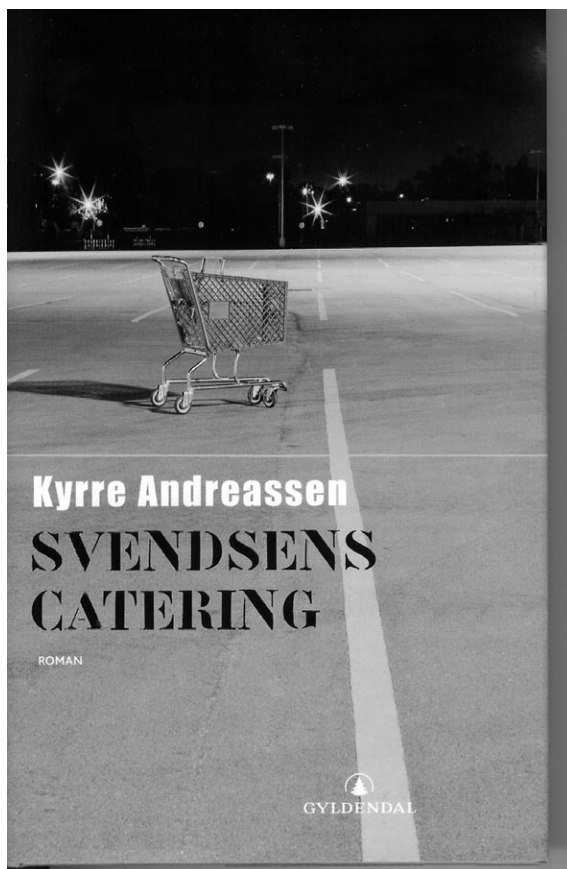
si oppå mi. Det ville være en varme i hånda hennes, tyngden av hånda ville si: Jeg har vært her hele tida, jeg er her fortsatt og har tenkt til å bli. Hånda hennes ville følge med bevegelsen når jeg gira, og da kassetten med Larsen var ferdig, ville hun åpne hanskerommet og finne fram Blondie-kassetten. Lina har alltid ligna litt på Debbie Harry. Lyst hår, fyldige kinn og sexy lepper. Lina og Debbie Harry. Bedre får du dem ikke.

Sjåføren slapp oss av rett utafør utstillingslokalet. Karin svima rundt der inne og kom etter hvert til døra og klemte på hver og en som tråkka innafør. Det er jo ikke mye naturlig å klemme på folk du aldri snakker med, så jeg vaka litt på utsida av køen og smatt forbi mens hun omfavna Lina.

Karin kalte fillene sine for åkler. Det var en masse stoffremser som var vevd

sammen i ulike smørjer, og de smørjene hadde naturtitler bortsett fra ei som het «Drammens broer», men det var jo komplett umulig å se noen bruer i det kaoset. Det var riktignok noen tjukke, gråsvarte streker i midten av hele stasen, men jeg hadde aldri tippa på at det skulle være bruer. Jeg hadde likevel litt sansen for den filla. Vi trengte ikke hengt den på veggen, vi kunne lagt den på gølv, i gangen for eksempel, til bikkja. Men så sjekka jeg arket de hadde kopiert opp med numre og titler og priser, og for å si det rett ut: De prisene var sjuke.

Folk stimla rundt Karin mens hun lirte av seg en masse

jås som skulle forklare det hun hadde pressa sammen. Lina syntes visst det var fælt så interessant. Hun nikka i vei og smilte når andre kommenterte noe.

«Denne mørke toningen, brunfargen inni midten her, den gjør det nesten brutalt,» sa en av lærerne, og jeg hørte Lina si at hun følte det på akkurat samme måte, før alle gikk videre til ei fillerye som var hvit. Komplette hvit. Den stirra de lenge på. De nippa til champagnen de hadde fått og hviska seg imellom og lista seg fra fillerye til fillerye, og det gikk i alle fall et par timer før vi satt på restauranten. Det skulle være så gjevt, det, at vi spiste på en kinarestaurant med vaskekte kinesere på kjøkkenet. Ikke for å briefe, men det hadde jeg gjort mange ganger. Jeg hadde vært på møter i forbindelse med catering og gafla meg gjennom de ulike provinsene. Kylling Gong Bao, haifinnesuppe og Peking-and og Won Ton-nudler. Det er godt.

Vi ble plassert ved et langbord, og jeg og Lina havna i nærheten av Karin og Ovesen sine og et par til som jobba med et miljøprosjekt i Fylkeskommunen, to damer og en mann som jeg ikke fikk med meg navnet på. Jeg skjønnte såpass at mannen sto høyt oppe på lista til de rødgrønne, men jeg visste ikke da at det var John Henriksen. I det ene øyeblikket syntes jeg de kalte han Jan og så var det Jon og Tom eller Trond.

Jeg skulle jo bare sitti der og latt Ovesen være Ovesen og gitt blaffen i alle de andre, latt timene passere ved å se på Lina. Jeg blei veik i hele systemet av å se på henne. Jeg blei så veik at alt på bordet, alle glassene og tallerkenene og bestikket slanga seg som gummi foran øya mine. Men så merka jeg skuleblikket til Ovesen. Han sneik seg stadig til å se på meg, og det sjøltfredse gliset hans fikk veikheten til å forsvinne. Lina blei Lina med strekkmerker og rynker, tanker om sosionom og Trygghetskonto kom med all sin gru, og da en kelner dukka opp med menyene, gadd jeg ikke engang åpne min.

«Det blir biff, det,» sa jeg.

«Pang pang?» sa kelneren.

«Nei, vanlig norsk biff.»

«Dem har ikke det,» sa Lina. «Ikke sånn du er vant med. Det er kinesisk, dette.»

Hun smilte til de andre og heva øyebryna.

«Kan dem ikke lage en helt vanlig biff i Kina, da,» sa jeg. «I så fall kan jeg gå inn på kjøkkenet og vise dem åssen dem legger kjøttet i steikepanna og snur det, jeg.»

Lina rødma og heva øyebryna igjen, blåste et sukk ut i lufta. Hva trudde hun? At jeg ikke skjønnte meg på noe annet enn pølser og hamburgere?

De andre rundt bordet lo litt. Ovesen tøyde arret i fjeset. Han hadde rett til å være så breial han bare orka siden han og kona ikke fikk unger. Det skyldtes dårlig sædkvalitet eller noe, det var synd på dem. De bretta ut hele adopsjonssaken over flere sider i avisa hver måned. Leserne kunne følge Ovesens kamp mot det norske byråkratiet, lese om deres sorger og gleder, avslag på

forespørselen om prøverørsbefruktning og godkjenningen av adopsjonssøknaden.

«Du kan få biff med sursøt ...» sa Lina.

«Hei, hei, sursøt, du,» sa jeg, og da begynte alle sammen å engasjere seg i hva jeg skulle spise, og jeg endte opp med kjøttstrimler i en mørk saus og bambusskudd og løk og sjampinjonger og fire skiver gulrot og litt slapp salat som jeg la til side. Det var chop suey, og jeg forklarte de andre at det var kinesisk lapskaus, men da så de bare en annen vei. Jeg smatta på sausen. Det var soya, garantert soya og sesamolje, kanskje en skvett sherry, litt kraft, hvitløk og ingefær. Maten var helt grei, punktum, og det sa jeg også til han kelneren da han spurte om det smakte.

«Helt greit,» sa jeg mens de andre stønna og bar seg over hvor godt det var.

Jeg sto glatt over desserten. Det er ingenting som irriterer folk mer enn at du avstår når de sitter der og innbiller seg at de virkelig nyter det gode liv. Jeg drakk kaffe mens de spiste mangopuddinger og anismarinerte frukter og skålte for Karin og filleryene. Og Lina satt der og jatta med. Jeg prøvde å styre tankene i andre retninger. Det er en del å feste blikket på inne på sånne kinarestauranter, bronsedragar og bilder med templer og kinesiske tegn, og like bortafor oss sto det et algeplaga akvarium med noen svære karper.

Jeg satt og studerte fiskene da det blei stille rundt bordet. Alle lata som om de hadde noe igjen på tallerkenene sine. Karin grein. En eller annen la ei hånd på skuldra hennes, og hun tørka kinna og renska halsen før hun senka stemmen og fortalte om noe vondt hun hadde opplevd da hun var bare jentungen. Jeg hadde lest intervjuet med henne i avisa. «Alt for kunsten,» hadde Ovesen satt som overskrift for intervjuet hvor Karin fortalte at hun var en fattig kunstner, det var neppe noen som kjøpte de filleryene, men hun var rik på erfaringer. Sprø som en kjeks, tenker jeg vi sier, ingen normale folk sitter år ut og år inn og fletter avklijpte gardinfiller.

«Det er som om det er en flik av barndommen i alle åklene,» sa hun, og da fikk jeg bekrefta mistanken jeg hadde hatt. Jeg hadde frykta dette siden den siste timen hos sosionomen da Lina blei så privat at jeg fikk trøbbel med å puste. Det var dette Lina hadde leita etter, savna, det var blitt for stille den siste tida med bare oss to og ungene. I lang tid hadde vi bare vært til gjennom andre folks skuling og skuldertrekninger og skjulte smil, og Lina, hun klarte det bare ikke.

ARNE TORP:

Aftenpostens «standardnorm» ikke lenger den mest salgbare?

Vi som leser Aftenposten, har lagt merke til at normen i de siste ti-tjue åra er blitt atskillig mer liberal – og da legger jeg et annet innhold i ordet liberal enn man gjorde i det såkalte liberaliseringsvedtaket i 1981, der det offisielle bokmålet tok inn igjen en mengde tradisjonelle former som var blitt forbudt i 1938. Når man liberaliserer i Aftenposten i dag, dreier det seg om å slippe *fram* – men ikke *frem!* – fullt lovlige offisielle bokmålsformer som man hittil har sett på som fy-fy, men som man nå kan tenke seg å ta *sjansen* – og neppe lenger *chansen* – på å trykke i avisa.

Det er nå temmelig lenge siden de såkalte faneorda *nu*, *sne* og *etter* forsvant fra det redaksjonelle stoffet – *nå* faller *snøen* både før og *etter* jul, dersom temperaturen tillater det. Derimot er det ennå langt *frem* til at man feirer *jula* i Aftenposten for ikke å snakke om *påska* – *julen* og *påskan* er jo religiøse høytider som fortjener å omtales med respektfull felleskjønnsartikkel.

Men her om dagen fikk vi som abonnerer på avisa et bilag som til ei forandring ikke var boligannonser og heller ikke reklame fra noe firma, men et annonsebilag fra *Aftenposten temautgivelser*, som det stod på framsida, og temaet denne gangen var Riga, hovedstaden i Latvia. Innholdet i denne trykksaken var etter min smak betydelig mer interessant enn reklamebrosjyrer vanligvis pleier å være, men det var i og for seg ikke uventa, ettersom jeg alt på forhånd er interessert i Baltikum.

Det som derimot overraska meg aldri så lite da jeg hadde lest ei stund,

var enkelte innslag i språket. Ikke slik å forstå at det brøyt radikalt med det vanlige Aftenpost-språket, for det gjorde det ikke. Men rett som det var, dukka det opp former i teksten som jeg er vant til å se i mange andre aviser, men ikke i Aftenposten. Jeg tenker særlig på *a*-endelser i hunkjønnsord; her har jeg plukka en liten bukett av slike former, alle samla i en stor artikkel om 79-åringen Modris Zihmanis, som var en av gutta på skauen, som det står i overskriften: *senga*, *gruppa*, *bygda*, *overvåkinga*, *lista*, *natta*, *denne glipa*, *utgangsluka*, *brakka*, *arrestvogna*, *straffecella*. Til og med i intetkjønn flertall forekommer det et par *a*-former: *beina våre* er vel ikke direkte sensasjonelt, men den siste bokstaven i *de sovjetiske kollektivbruka* er atskillig mer uventa i seriøst stoff trykt av Aftenposten. Den samme artikkelen har også formene *røykt*, *flygeblad* og til og med den dyriske preteritumsforma *hundens beit*, men riktignok også *jeg bet* – da var det helten i historia som stod for bitinga.

Det mest interessante reint språkpolitisk synes jeg imidlertid det er at to av de ytterst få gjenværende riksmålske faneorda som Aftenposten fremdeles bruker å holde seg med, så vidt jeg kan se er skifta ut konsekvent i dette annonsebilaget. Jeg tenker på formene *frem* og *hverken*, som bruker å være hundre prosent gjennomført i Aftenposten. Slik er det ikke i dette bilaget: Her står det *fram* og *verken*.

Jeg mener ikke å antyde at språkforma i dette annonsebilaget er

uttrykk for noen bevisst språkpolitisk kursendring i Aftenposten; det meste ligger solid innafor den normalen avisa vanligvis holder seg til. Visse ting jeg ikke setter særlig pris på, tyder kanskje også på at korrekturavdelinga ikke har fått lese så grundig gjennom dette bilaget som de synes å gjøre med avisstoffet ellers. Aftenposten pleier nemlig å være velsigna fri for en skrivefeil som det vanligvis vrimler av i de fleste kommersielle tekster, og dessverre også i dette produktet. Jeg sikter selvfølgelig til særskriving; jf. den kjente norske familien med etternavnet *Gruppen*, med kjente fornavn som *Hakon*, *Hegnar* og *Thon*. I spalta *Brigitas Insider's shoppingguide* (merkelig nok (og heldigvis) ikke skrevet som «Brigita's Insider's shopping guide»!) kan vi bl.a. lese om *Čaka gaten*, *Elizabetes gaten*, *Marijas gaten* osv. Da gleder det meg atskillig mer å lese om «den flotte gå- og handlegata *Jūrmala*» med bindestrek og samskriving nydelig på plass, for ikke å snakke om de herlige *a*-endelsene!

Sjøl om denne trykksaken fra *Aftenposten temautgivelser* ikke innevarsler noen radikal kursendring i avisas språkpolitikk, for det gjør den ikke, så er den kanskje likevel et symptom på at det språkpolitiske tøværet i redaksjonen ennå ikke er over. Kanskje enda et utslag av drivhuseffekten? I så fall en virkning som det er all mulig grunn for oss i Språklig samling til å glede oss over!

Dette går kanskje fortore enn vi aner: Nylig kunne kulturseksjonen i Aftenposten melde at «[Ketil] Bjørnstad og kona har i voksen alder bestemt seg for å adoptere *ei lita jente*.» Ikke noen androgyn *hustru* eller *liten pike* nå lenger, altså. Hvor skal dette ende? *Red.*

Litt historikk omkring Norsk språkråds arbeid med offisiell norsk rettskriving

Norsk språkråd, statens rådgivende organ i språkspørsmål, blei oppretta gjennom *lov av 18. juni 1971 om Norsk språkråd*. Språkrådet, som organet kom til å hete til vanlig, avløste Norsk språknemnd, oppretta 1952. Språkrådet blei sjøl avløst av et nytt organ fra 2005 av. Det nye organet har fått *Språkrådet* som offisielt navn.

De to gamle institusjonene, Norsk språknemnd og Norsk språkråd, var, og den nye, Språkrådet, er underlagt det departementet som i lang tid het *Kirke- og undervisningsdepartementet*, og som nå (fra 1.1.2002 av, etter diverse omdøpinger) heter *Kultur- og kirkedepartementet*. I det følgende viser *Språkrådet* til *Norsk språkråd*.

I rettskrivingssaker blei forholdet mellom Språkrådet og departementet regulert i 1981 gjennom en ny paragraf i vedtektene for Språkrådet. I noen spørsmål fikk Språkrådet fullmakt til å gjøre endelige vedtak, men «Vedtak om gjennomgripende endringer av hele systemer og vedtak om endring i skrivemåte eller bøyning av enkeltord som tidligere er normert i norsk, skal legges fram for departementet til godkjenning.» (Se

side 9 i årsmeldinga for 1981.)

Rettskrivingsvedtaka – endringer eller vedtak om noe tidligere unormert – blei i første rekke tilkjennegjort gjennom Språkrådets årsmeldinger. Sjøl om det noen ganger gjaldt et ganske stort antall ord, kan ikke de årlige rettskrivingsvedtaka betraktes som reformer på linje med reformene av 1907, 1917, 1938 og 1957. For en stor del dreide det seg om justeringer av skrivemåter og bøyning i enkeltord og i mer eller mindre omfattende ordgrupper.

Det som kan klassifiseres som en reform, er endringene som stortingsmelding nr. 100 (1980-81) ga opphav til for bokmål. Videre har vi det arbeidet som pågikk for begge målformene i slutten av 1990-åra og i de første åra på 2000-tallet. Arbeidet blei avslutta med Språkrådets brev av 16.6.2003 (hovedbrev) og av 21.1.2005 (tilleggsbrev) til departementet med spørsmål om godkjenning fra departementet av den omfattende vedtaksmassen. I sitt svar av 16.2.2005 godkjente departementet i «all hovudsak dei vedtekte endringane i bokmål.» Derimot blei ikke nynorskvedtaka godkjent.

Departementet skreiv vidare at «Av

praktiske grunnar fastset departementet at dei godkjende endringane skal gjelde frå og med 1. juli 2005.»

De to store resultatene av Språkrådets arbeid med rettskrivingssaker i perioden 1972–2004 blir dermed bokmålsreformen av 1981 og bokmålsreformen av 2005.

Noen delområder innafor rettskrivingsarbeidet kan passende rubriseres under egne overskrifter, eksempelvis *norvagisering, geografiske og historiske navn, ordtilfanget i nynorsk*.

Språkrådet var ikke bare et rettskrivingsorgan. Det skulle også, som det het i loven: «fremme toleranse og gjensidig respekt i forholdet mellom alle som bruker norsk språk i dets forskjellige varianter, og verne om den enkelte borgers rettigheter når det gjelder bruken av språket».

I de seinere åra kom Språkrådets arbeid på dette feltet mer i forgrunnen. Det ga seg utslag bl.a. i vedtak om uttalarådgiing og rådgiing om sensitive ord (begge deler er med som vedlegg i årsmeldinga for 2001)

KRONOLOGISK OVERSIKT

Årsmeldingene 1972–1980

De første årsmeldingene viser et gradvis stigende antall ord som der blir gjort vedtak om, fra tre i 1972 til ca. halvannen side i 1980.

Stortingsmelding nr. 100

St.meld. nr. 100 (1980-81) Endringer i rettskrivningen og læreboknormalen for bokmål bygde på et omfattende arbeid i bokmålsseksjonen i Språkrådet og ga store endringer i bokmålsrettskrivinga. For det meste gikk endringene ut på å ta inn i rettskrivinga ei rekke former (ofte karakterisert som *riksmålsformer*) som tidligere hadde vært utafør.

To hovedgrupper av ord som blei berørt, var hunkjønnsst substantiv og svake verb. I et stort antall hunkjønnsst substantiv som før hadde hatt utgang på *-a* som eneform i bestemt form entall, blei nå *-en* ført inn, enten som jamstilt hovedform ved sida av *-a* eller som sideform til *-a* som hovedform. Eksempler her er endringene *buksa* > *buksa el. buksen*, *bygda* > *bygda [bygden]*. (Hakeparentes, dvs. [], er en vanlig ordlisteteknisk måte å markere sideform på.)

I de svake verba blei der knesatt et prinsipp om solidaritet mellom preteritumsendingene *-a* og *-et*: «Preteritum (fortidsform) på *-a* og *-et* skal være mest mulig jamstilt når én av disse formene på forhånd er tillatt.» Bruken av dette prinsippet ga eksempelvis disse endringene (skråstrek mellom former markerer valgfrihet): *dekket/dekte* > *dekka/dekket/dekte*, *dåna/dånte* > *dåna/dånet/dånte*.

I tillegg til vedtak om ordgrupper var der ei rekke vedtak som gjaldt enkeltord. Vedtaka om enkeltorda gikk i samme hovedretning som ellers: inntak av visse former i rettskrivinga og statusheving fra sideform til hovedform i andre tilfeller, også uttak av noen sideformer som var samformer med nynorsk. Noen eksempler: *aure [ørret]* > *aure/ørret*, *feit [fet]* > *feit/fet*, *ferje (s. og v.)* > *ferge/ferje*, *fram* > *fram/frem*, *kvass* > *hvass/kvass*, *mjøl [mel]* > *mel/mjøl*, *molte* > *molte/multe*, *osp* > *asp/osp*, *salg [sal]* > *salg*, *sør* > *syd/sør*, *valg [val]* > *valg*.

Årsmeldinga 1981

Rettskrivningsvedtaka utgjør ca. 20 sider. (I årsmeldingene er rettskrivningsvedtak ført opp både under *Rettskrivningsaker* og *Skriveregler*.)

Der er bl.a. vedtak for både bokmål og nynorsk om fullformer og sammendratte bøyingsformer i entall og flertall for substantiv med utgang på trykklett *-el*, *-en* og *-er*, dvs. ord som *esel*, *asen*, *lager*. Videre er der vedtak i begge målformene om bøyinga av intetkjønnsord med utgang på *-um* (ord som *album*, *faktum*, *museum*).

Årsmeldinga 1982

Rettskrivningsvedtaka utgjør over 12 sider.

Årsmeldinga 1983

Rettskrivningsvedtaka utgjør over 12 sider.

Årsmeldinga 1984

Rettskrivningsvedtaka utgjør over 16 sider.

Litt over ei side gjelder skrivemåten av fremmedord. Fra dette året stammer bl.a. endringene *blazer* > *blazer/bleser*, *blitz* > *blits*, *cardigan* > *kardigan*, *crawl* > *krål*, *enquete* > *enkét/enquete*, *ghetto* > *getto*, *mannekeng/mannequin* > *mannekeng*, *spaghetti* > *spagetti*, *yoghurt* > *jogurt/yoghurt*.

Årsmeldinga 1985

Rettskrivningsvedtaka utgjør ca. 5 sider.

Der introduseres et nytt punkt i årsmeldingene: *Ord som kan tas inn i nynorske ordlister*.

Årsmeldinga 1986

Rettskrivningsvedtaka utgjør ca. 10 sider. Liste over ord som kan tas inn i nynorske ordlister.

Årsmeldinga 1987

Rettskrivningsvedtaka utgjør ca. 5 sider. Liste over ord som kan tas inn i nynorske ordlister.

Fra dette året av går Språkrådet over fra årlig til fireårlig behandling av rettskrivningsvedtaka. Det skjer på den måten at fagnemnda gjør fortløpende vedtak som før, men vedtaka samles opp gjennom en fireårsperiode for så å forelegges for rådsrådet med påfølgende oversending til departementet.

Årsmeldinga 1988

Ingen rettskrivingsvedtak. Ordet *anbod* kan tas inn i nynorske ordlister.

Årsmeldinga 1989

Ingen rettskrivingsvedtak.

Årsmeldinga 1990

Ingen rettskrivingsvedtak. Ordet *bistand* kan tas inn i nynorske ordlister med betydningen «utviklingshjelp».

Årsmeldinga 1991

Liste over ord som kan tas inn i nynorske ordlister. Rettskrivingsvedtaka utgjør over 8 sider.

En god del av rettskrivingsvedtaka skriver seg fra arbeidet med *Geografilista*. I denne lista (utgitt på Novus forlag, ISBN 82-7099-187-2) la Språkrådet fram fastsatte skrivemåter for et utvalg av utenlandske geografiske navn: navn på stater, byer, øyer, elver, fjell osv. Lista med seinere justeringer ligger nå ute på det nåværende Språkrådets nettsider.

Årsmeldinga 1992

Liste over ord som kan tas inn i nynorske ordlister. Vedtak om at apostrof skal være genitivsmerke bare ved ord som slutter på *-s*, *-x*, *-z*.

Årsmeldinga 1993

Ingen rettskrivingsvedtak. Ordet *mogleik* kan tas inn i nynorske ordlister.

ÅRSMELDINGA 1994

Ingen rettskrivingsvedtak.

Årsmeldinga 1995

Rettskrivingsvedtaka utgjør over 32 sider. Liste over ord som kan tas inn i nynorske ordlister.

En del av rettskrivingsvedtaka gjelder nye skrivemåter av ord fra engelsk (og *champagne* fra fransk). Noen eksempler: *catering* > *catering/keitering*, *champagne* > *champagne/sjampanje*, *container* > *container/konteiner*, *guide s.* > *guide/gaid*, *guide v.* > *guide/gaide*, *service* > *service/sørvis*, *squash* > *squash/skvåsj*. Framlegga fra Språkrådet vakte stor oppmerksomhet i mediene og blei livlig diskutert. Noen av framlegga til nye skrivemåter blei underkjent av departementet, f.eks. *rusj* vsa. *rush* og *taksi* vsa. *taxi* (se fotnote s. 31 i årsmeldinga).

Blant vedtaka ellers er ei liste over offisielle statsnavn, dvs. navn som *Kongeriket Danmark*, *Republikken Frankrike* kontra hverdagsnavna *Danmark* og *Frankrike*.

Noen endringer i transkripsjonssystemet for russiske navn. Den viktigste er at bokstaven *z* tas i bruk igjen i gjengiing av stemte *s*-lyder. (Fellssystemet fra 1970 for dansk, norsk og svensk fastsatte *s* for både ustemte og stemte lyder.)

Årsmeldinga 1996

Noen få vedtak om tidligere unormerte ord, deriblant *euro*.

Vedtak om prinsipper for normering av nynorsk. Det første punktet lyder slik: «Nynorsknorma skal ha ein trong læreboknormal, men ei rettskriving med stor valfridom.»

Årsmeldinga 1997

Vedtak om tidligere unormerte ord, deriblant en del betegnelser på folkeslag i det nordlige og østlige Russland.

Årsmeldinga 1998

Vedtak om noen få tidligere unormerte ord.

Vedtak om prinsipper for normering av importord (*Norvageringsreglene*).

Vedtak om retningslinjer for opptak av tyske og danske importord i nynorske ordlister og ordbøker (*Ordtilfanget i nynorsk*).

Retningslinjer for transkripsjon av navn i nygresk.

Arbeidet med ei liste over fastsatte skrivemåter for ca. 2000 historiske navn, norske og utenlandske, er slutført. Lista erstatter den som sto i Norsk språknemnds årsmelding for 1963. Den er ikke gitt ut i trykt form, men ligger ute på Språkrådets nettsider, korrigert med seinere justeringer.

Årsmeldinga 1999

Vedtak om tidligere unormerte ord, ordlisteoppføringer og noen skriveregler, bl.a. at i ord som *allé* kan aksenttegnet beholdes gjennom alle bøyingsformene.

Punkt om ordtilfanget i nynorsk.

Årsmeldinga 2000

Ca. 2 sider med rettskrivingsvedtak fordelt på to punkt: norvagisering og enkel/dobbel sluttkonsonant.

Norvagiseringsvedtaka gir mulighet for skriving med *s* i noen ord der det før var eneformer med *c* eller *sc*, f.eks. *celle* > *celle/selle*, *cyklamen* > *cyklamen/syklamen*, *fascinere* > *fascinere/fascinere*, *fascisme* > *fascisme/fasisme*, *scene* > *scene/sene*.

Punkt om ordtilfanget i nynorsk (s. 14, jamfør også vedlegg 4).

Punkt (s. 20) om stortingsvedtaket i juni 2000 om bortfall av godkjenningsordninga for lærebøker i grunnskolen og den videregående skolen. Opplæringsloven får et nytt ledd i § 9: «Ordlister til skolebruk skal godkjennast av Norsk språkråd.»

Årsmeldinga 2001

Ca. 4 sider med rettskrivingsvedtak. Vedtaka gjelder geografiske og historiske navn, tidligere unormerte ord og noen forkortinger.

Transkripsjonsreglene for navn i nygresk blir endra på ett punkt: bokstaven ksi (Ξ) skal alltid gjengis med *x* (før: *x* eller *ks* avhengig av posisjon i ordet).

Vedlegg om «Råd om uttale».

Vedlegg om «Retningslinjer som sekretariatet skal følgja i rådgevinga når det kjem spørsmål om tyding og bruk av sensitive ord for grupper av menneske».

(Se også kapittel 6 *Striden om ordet «neger»* i boka *Marianne Gullestad: Det norske sett med nye øyne*, Universitetsforlaget 2002, ISBN 82-15-00180-7.)

ARBEIDET MED RETTSKRIVINGSNORMALENE (BOKMÅL OG NYNORSK) ETTER 1995

Årsmeldinga 1995 var den siste som brakte rettskrivingsvedtak basert på arbeidet gjennom en fireårsperiode.

I den påfølgende perioden (1996-1999) gikk rettskrivingsarbeidet ut på ei fullstendig gjennomgåing av begge normalene. I bokmål var utgangspunktet et prinsipp om å ta ut «lite brukte former» (lite brukt i skrift), i nynorsk å lage utkast til en ny læreboknormal basert på prinsippene for normering av nynorsk vedtatt på Språkrådets årsmøte 7.2.97 (se s. 20 i årsmeldinga for 1996).

Fagnemndas arbeid gjennom perioden resulterte i en omfattende vedtaksmasse. På få unntak nær blei vedtaka stadfesta på rådsmøtet i februar 2000 og deretter oversendt til departementet for godkjenning. Det viktigste vedtaket i bokmål var å gå bort fra skillet mellom hovedformer og sideformer.

Departementet svarte i brev av 5.12.2000. Med unntak av de vedtaka som står i årsmeldinga for 2000, blei

heile vedtaksmassen sendt tilbake til Språkrådet for ny gjennomgåing. På en del punkter ba departementet om nærmere utgreiinger. Et punkt var dette:

«Departementet ber Norsk språkråd lage ei utgreiing som nærmere drøftar korleis skiljet mellom hovudformer og sideformer eventuelt kan takast bort også i nynorsk, og korleis ein i så fall kan tenkje seg å løyse dei spørsmåla som reiser seg i kjølvatnet av dette.»

Geografiske og historiske navn, transkripsjon av nygresk (fellesvedtak)

Denne delen av vedtaka fra 2000 blei vurdert på nytt og sluttbehandla på rådsmøtet i 2002, deretter godkjent av departementet og tatt inn i årsmeldinga for 2001. Vedtaka er grunnlagt i vedlegg 3 i årsmeldinga.

2003-framlegget for bokmål

Bokmålsframlegget fra 2000 blei

vurdert på nytt av fagnemnda på grunnlag av merknadene fra departementet. Stort sett holdt en fast på de tidligere vedtaka. Til behandling på rådsmøtet i 2003 kom der også en del nye vedtak, delvis etter framlegg i brev fra *Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur*.

De endelige bokmålsvedtaka fra rådsmøtet i 2003 blei oversendt til departementet i Språkrådets brev av 16.6.2003 og i hovedsak godkjent i departementets brev av 16.2.2005.

Disse kommentarene kan knyttes til bokmålets 2005-reform:

Vedtaka kan ses som ei videreføring av 1981-reformen: mange riksmålsformer kommer inn, mange tilnærmingsformer til nynorsk faller ut. Bokmålet som helhet trekkes i det som noen vil kalle konservativ retning, andre moderat retning.

Borttaket av skillet mellom hovedformer og sideformer må betraktes som den viktigste endringa, dels fordi det (for bokmålets del) gjør slutt på

en særegen rettskrivingstradisjon for norsk, dels fordi det vedrører en stor mengde enkeltord.

Samtlige hunkjønnsord (over 900) som tidligere hadde hatt utgangen [-en] som sideform (-a hovedform) i bestemt form entall, får nå full valgfrihet mellom de to endingene. Det vil si at i den offisielle rettskrivinga får f.eks. *bikkjen, hønen, jenten, øyen* samme status som *bikkja, høna, jenta, øya*.

Tilsvarende blir endinga -ene i bestemt form flertall i intetkjønnsord likestilt med -a. Men her gjelder endringa bare 8 ord: *barna/barnene, beina/beinene, beista/beistene, (av)hola/(av)holene, kola/kolene, krottera/krotterne, nauta/nautene, segla/seglene* (= seila/seilene). Fra før var der full jamstilling mellom -a og -ene i de øvrige intetkjønnsorda.

Av sideformer i enkeltord som er tatt ut av rettskrivinga, kan nevnes *frå, haust, lauk, måndag, naud, tjøre* og verbformene *fann, fekk, gjekk, rann, small, spann, svann, såg, vann*.

Ei rekke tidligere jamstilte hovedformer tas også ut av rettskrivinga. Det gjelder f.eks. (gjenstående former i parentes): *glas (glass), grønn (grønn), tal (tall), favn (favn), hamn (havn), omn (ovn); alboge (albue), bjølle (bjølle), blekk (blikk), eld (ild), ikorn (ekorn), merg (marg), tynne (tønne), veke (uke)*.

I preteritum av en del sterke verb skiftes valgfriheten -au-/-ø- ut med valgfriheten -ø-/-øy-, eksempelvis *braut/brøt > brøt/brøyt, kraup/krøp > krøp/krøyp, skaut/skjøt > skjøt/skøyt*.

I bøyinga av svake verb er 81-prinsippet om gjensidig solidaritet mellom endingene -a og -et tatt bort. Formuleringa fra rådmøtet i 2003 er slik: «Verb som har -et-bøying vil normalt også ha bøyning med -a. A-former som åpenbart ikke har støtte i skriftspråket, skal ikke ordlisteføres.» Automatikken med at endinga -a tilsier mulighet for -et, og omvendt, falt dermed ut. I samsvar med det nye prinsippet fikk noen verb endinga -et i tillegg til tidligere

endinger, mens andre fikk både -a og -et i tillegg. Eksempelvis er *bygget, bygget* nye bøyingsformer i tillegg til tidligere *bygde, bygd*. Derimot har *moste, most* fått tillegg av både *mosa, mosa* og *moset, moset*.

Av vedtak om enkeltord kan det nevnes at Språkrådets framlegg om å ta formene *tyve* og *tredve* inn i rettskrivinga blei avvist av departementet. *Tjue* og *tretti* er dermed fortsatt eneformer. Derimot blei *syv* godkjent, slik at det nå kan skrives *sju* eller *syv*.

Endelig kan den nye valgfriheten *hverken/verken* nevnes (for *verken* som eneform).

2003-ramlegget for nynorsk

Den utgreiinga departementet ba om i brevet av 5.12.00, kom i form av dokumentet *Nynorskrettskrivinga – Utgreiing om og framlegg til revisjon av rettskrivinga i nynorsk*. Det var datert 30. oktober 2002 og utgjorde 230 A4-sider i oppkopiert form. Ei korrigerert utgave blei lagt ut på Språkrådets nettsider.

Framlegget gikk inn for å fjerne skillet mellom hovedformer og sideformer: «På dette grunnlaget finn me det rettast å gjera framlegg om å ta bort klammesystemet i nynorsk, slik at alle godkjende former som heretter står i rettskrivinga, er jamstilte i bruk for alle – også i lærebøker og statsadministrasjon.» (s. 27)

Framlegget blei sendt ut på høring til ei rekke institusjoner. Kommentarene som kom inn, sprikte i mange retninger. Noen var svært kritiske: *Kvifor skal ein driva gjennom ei stor rettskrivingsendring som brukarane ikkje har bedd om, som fagfolka er usamde om og den største brukarorganisasjonen går imot?*

På årsmøtet i Språkrådet i februar 2003 vedtok nynorskseksjonen enstemmig følgende: «Nynorskseksjonen i Norsk språkråd viser til dei innkomne høyringsfråsegnene og rår ut frå dei til at den nynorske rettskrivinga framleis skal vera samansett av ei hovudnorm, kalla hovudnormalen, og tillatne side-

former.»

I departementets brev av 16.2.2005 sies det:

«På rådmøtet vart det også reist tvil om kor representative dei innkomne høyringsfråsegnene eigentleg var. Det kom fram at dei i alle fall ikkje kunne seiast å representera noko breitt spekter av relevante interesser, og at ingen aktørar innanfor skuleverket hadde uttalt seg. Det var heller ikkje kome fråsegner frå pressehald eller frå store, landsomfattande organisasjonar.

I denne situasjonen har departementet kome til at det ikkje er tilrådeleg å skipla den stabiliteten som gjeldande rettskriving trass alt representerer. Før ein eventuelt gjennomfører større endringar i nynorsk, må ein også her vera nokolunde viss på at resultatet blir ein rettskrivingsnormal som kan stå uendra i lang tid framover. *Departementet godkjenner derfor ikkje nynorskvedtaka frå rådmøtet i 2003, jf. pkt. 2 i vedtaksoversynet som følgjer brevet av 16. juni 2003.* [Departementets egen utheving]

Spørsmålet om ein skal gå i gang med enda ein gjennomgang av nynorskrettskrivinga, vil departementet for sin del tidlegast vurdere etter at omdanningsprosessen i Norsk språkråd er endeleg avslutta.»

[Punkt 1 i vedtaksoversynet gjaldt fellesvedtak for bokmål og nynorsk, punkt 2 nynorskvedtak og punkt 3 bokmålsvedtak.]

Tilnæringslinja i norsk rettskrivingspolitikk

I henhold til § 1 bokstav b i den opprinnelige loven skulle Norsk språkråd «følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag fremme samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre to målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen».

I varierende grad blei der tatt hensyn til dette når Språkrådet gjorde sine vedtak. Som et kurio-

sum kan det nevnes at det tidligere unormerte ordet *smalehovud* blei samform for bokmål og nynorsk i 1985. Etter endringene i bokmål har gjeldende rettskriving nå *smalehovud* i nynorsk og *smalahove* i bokmål.

I de seinere åra blei tilnæringslinja stort sett forlatt. I *St.meld. nr.13 (1997-98) Målbruk i offentlig teneste* sier Kultur-departementet: «Den tilnæringslinja mellom bokmål og nynorsk som tidlegare stod sentralt i offisiell norsk språkpolitikk, framstår i dag i praksis som mindre aktuell.»

12.11.2002 vedtok Odelstinget enstemmig å ta ut bokstav b av loven.

Norvagisering

Norvagisering er den betegnelsen som nå brukes om tilpassing til det norske forholdet mellom tale og skrift når ord fra andre språk tas opp i norsk.

Blant språkrådsvedtaka på årsmøtet i januar 1996 var der en del som gjaldt endringer av skrivemåter for fremmedord. De fleste av disse blei godkjent av departementet i brev av 23.5.96, men for 15 ord blei vedtaka underkjent (se årsmeldinga for 1995 s. 29-31). Språkrådet blei bedt om å lage ei utgreiing om fremmedord som kunne gi «et bredere faglig og språklig grunnlag for fremtidige normeringer.»

FAGNEMDA

Fagnemnda var det sentrale organet i Språkrådets arbeid med rettskrivingsaker.

Fagnemnda hadde 6 medlemmer, 3 for bokmål og 3 for nynorsk. Medlemmene blei valgt på hvert årsmøte i rådet blant rådets medlemmer. Hver av de 6 valgte utpekte sitt personlige varamedlem.

På møtene i fagnemnda møtte de 6 medlemmene (ved medlemsfravær møtte varamedlemmet i stedet) og de to kontorsjefene i sekretariatet, en

Utgreiinga, som fikk tittelen *Lånte fører eller bunad? Om norsk skrivemåte*, forelå ferdig i august 1997. Den blei behandla på Språkrådets årsmøte i februar 1998. Det blei vedtatt at prinsippa i kapittel 7 skulle legges til grunn ved normering av importord. Prinsippa er gitt i et regelsett på 23 punkter (se s. 20-22 i årsmeldinga for 1998).

Helge Sandøy, som skreiv utgreiinga, laga seinere ei omredigert og utvida utgave i bokform (*Lånte fører eller bunad? Om importord i norsk*, Cappelen Akademisk Forlag 2000, ISBN 82-02-19684-1). Prinsippa er her gitt i kapittel 11.

Ordtilfanget i nynorsk

Det er en vanlig oppfatning hos mange språkbrukere at det ikke er «lov» å bruke i skrift ord som en ikke finner i ordbøkene. Om det faktisk skulle ha vært slik, ville det ha vært en heilt umulig lovregel å rette seg etter. Hver dag kommer der på trykk mengder av ord som ikke er ordbokført. Dels dreier seg det om heilt nye ord, dels om ord som har vært i bruk en stund, men som likevel ikke har funnet vei til ordbøkene. De mange mulighetene i norsk til å lage sammensatte ord er i seg sjøl nok til å avvise tanken om et forbud mot ikke-ordbokførte ord.

For nynorsken sin del er spørsmålet om «lov» likevel berettiga i en viss grad. For nynorskrettskrivinga

har mengden av norske ord og ordformer med opphav i dansk og tysk heile tida vært et problem på grunn av «smittefaren» fra bokmål. Hvilke og hva slags ord kan godtas i nynorsk?

Ordtilfanget i nynorsk har vært et gjengangertema i årsmeldingene fra Språkrådet, bl.a. i form av lister over «ord som kan tas inn i nynorske ordlister».

I 1981 satte Språkrådet ned et utvalg til å vurdere ordtilfanget i nynorsk. I 1983 leverte utvalget innstillinga si. På årsmøtet i januar 1984 blei det vedtatt at innstillinga (med tilhørende dokumenter) skulle legges til grunn for arbeidet med nynorsk ordtilfang i framtida (se s. 28 i årsmeldinga 1983).

I 1997 og 1998 drøfta fagnemnda ordtilfangssaka på nytt. På rådsmøtet i februar 1999 blei der vedtatt nye retningslinjer for inntak av tyske og danske importord i nynorske ordbøker og ordlister. Et av punkta gjelder hva slags ord på *-heit* som kan tas inn (se s. 26-27 i årsmeldinga for 1998).

Årsmeldingene for 1999 og 2000 (vedlegg 4) har punkter om det videre arbeidet på dette feltet.

Ei drøfting av ordtilfangsspørsmål er å finne i skrift nr. 5 fra Språkrådet: *Ordtilfanget i nynorsk – synsmåtar og røynsler* (1998, ISBN 82-990559-6-2).

- spørsmål og innspill utafra
- pålegg fra styret eller et rådsmøte
- initiativ fra ett eller flere av fagnemndmedlemmene
- initiativ fra sekretariatet

2 Sekretariatet gjorde saka klar for drøfting på et møte i fagnemnda, bl.a. ved skriving av sakspapirer. Også fagnemndmedlemmer bidro leilighetsvis med sakspapirer.

3 Saka blei drøfta på et fagnemnd-møte. Der blei den enten utsatt eller avgjort gjennom et vedtak. Dersom vedtaket gikk ut på ingen endring (status quo), var saka ferdigbehandla og gikk ikke vidare. Dersom vedtaket gikk ut på noe annet, var neste trinn rådsmøtebehandling.

4 Behandling på rådsmøte. Dersom rådsmøtets vedtak innebar endring av noe tidligere normert, gikk vedtaket vidare til departementet for godkjenning. Dersom vedtaket hørte inn under de felte der Språkrådet hadde endelig vedtaksrett, var saka avgjort i og med vedtaket på

rådsmøtet.

5 Endelig gyldige vedtak blei kunn-gjort i den første aktuelle årsmeld-inga.

Gjennom Språkrådets virketid (1972–2004) har disse personene vært medlemmer og varamedlemmer i fagnemnda (b står for bokmål, n for nynorsk, v for varamedlem):

Bull, Trygve	b 1972–73, vb 74–75	Johnsen, Egil Børre	vb 1984–92
Fjeld Halvorsen, Eyvind	b 1972–87	Foldvik, Arne Kjell	vb 1984–85
Pettersen, Egil	b 1972–91	Bleken, Brynjulv	vb 1984, vb 86–89
Vinje, Finn-Erik	b 1972–75	Noss, Aagot	vn 1984–87
Djupedal, Reidar	n 1972–79	Eskeland, Ivar	vn 1984–91
Hellevik, Alf	n 1972–79	Gundersen, Dag	b 1988–99
Mæhle, Leif	n 1972	Kulbrandstad, Lars Anders	vb 1988–91, b 92–99
Rundhovde, Gunnvor	n 1972–75,	Bondevik, Jarle	n 1988–95
n 1980–83		Donali, Ingeborg	n 1988–95
Rommetveit, Magne	n 1972–79	Eriksen, Hans Kristian	vn 1988–90
Øverland, Margrete Aamot	vb 1972–77	Lorentzen, Rutt Trøite	vn 1988–91
Borgstrøm, Carl Hjalmar	vb 1972–73, b 74–77	Selberg, Ole Michael	vb 1990–95
Thomsen, Per	vb 1972–75	Nordstrand, Åshild	vn 1991–95, n 97–99
Ringnes, Haagen	vb 1972–79	Ligaard, Aslaug se Ryen, Aslaug	
Birkeland, Frode F.	vn 1972–75	Koch Christensen, Kirsti	b 1992–99
Tveit, Alvhild	vn 1972–83	Haugen, Ola	vb 1992–95
Skrede, Ragnvald	vn 1972–75	Moen, Erna	vb 1992–96
Sørebo, Herbjørn	vn 1972–75	Sandøy, Helge	n 1992–2004
Jakobsen, Alfred	b 1976–79	Byberg, Jan E.	vn 1992–95, n 96–99
Fidjestøl, Bjarne	n 1976–79, n 84–87	Dalen, Arnold	vn 1992–95
Haslund, Ebba	vb 1976–79	Væhle Hauge, Olav	vn 1992–99
Wiggen, Geirr	vb 1976–84,	Torp, Arne	vb 1996–2004
b 85, vb 86–87		Askedal, John Ole	vb 1996–99, vb 2002,
Langeland, Olav	vn 1976–79	b 03–04	
Hovda, Per	vn 1976–79	Mørck, Endre	vb 1996–99
Myklebust, Else	vn 1976–79	Faarlund, Jan Terje	n 1996–2004
Coward, Gorgus	b 1978–79	Pedersen, Aud-Kirsti	n 1996
Brækhus, Sjur	vb 1978–79	Møster, Magne Eide	vn 1996–99
Lundeby, Einar	b 1980–87	Vikør, Lars S.	vn 1996–2004
Ryen, Aslaug	b 1980–83, b 87–91,	Bech, Kari	vb 1997–99
vb 93–95 (fra 1990 som Aslaug Ligaard)		Vannebo, Kjell Ivar	b 2000–04
Venås, Kjell	n 1980–95, vn 96–99	Mæhlum, Brit	b 2000–04
Bjørkum, Andreas	n 1980–91	Dyvik, Helge	b 2000–04
Elstad, Kåre	n 1980–82	Svennevig, Jan	b 2000–02, vb 03–04
Ustvedt, Yngvar	vb 1980–83, vb 86–87	Hegge, Per Egil	vb 2000–01
Guttu, Tor	vb 1980–83, b 84,	Ørstavik, Hanne	vb 2000
vb 85, b 86–99, vb 2000–04		Grønvik, Oddrun	n 2000–02
Dahr, Eva Braathen	vb 1980–83, vb 85,	Veka, Olav	n 2000–04
vb 88–91		Myking, Johan	vn 2000–04
Jonsmoen, Ola	vn 1980–87	Olden, Asgeir	vn 2000–04
Hus, Oddmund	vn 1980–84	Forfang, Åsmund	vn 2000–04
Bull, Tove	vn 1980–82, n 83–87	Iversen, Harald M.	vb 2001–04
Jahr, Ernst Håkon	vn 1983–91	Askeland, Norunn	n 2003–04

Innhold I/2007

- 2 Redaksjonelt: Østlandsdialekter på vei inn i varmen**
- 3 Litteraturprisen til Kyrre Andreassen**
- 5 Kyrre Andreassen: Utdrag fra *Svendens Catering***
- 8 Arne Torp: Aftenpostens «standardnorm» ikke lenger den mest salgbare?**
- 9 Vigleik Leira: Litt historikk rundt Norsk språkråds arbeid med offisiell norsk rettskriving**

Nettsidene våre

Webhotellet vårt blei lagt ned på kort varsel nå i februar, noe som gjorde at vi måtte bygge opp sidene på nytt hos en annen leverandør. Dette gjør at sidene våre i øyeblikket er noe amputerte, og mangler bl.a. Språk i Norden-portalen. Vi jobber med å få alt opp igjen, men det går dessverre litt i rykk og napp. Om noen har lyst til å hjelpe til, er det bare å melde seg per e-post til redaksjon@sprakligsamling.no!

